การบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์

Participatory Management and Utilization of a Variety of Resources on the Thai-Cambodian Border, Surin Province

อุบลวรรณ สุวรรณภูสิทธิ์[1], ลดาวัลย์ ปัญตะยัง[2], ศรัณย์ ศิลาเณร[2]
Ubonwan Suwannapusit[1], Ladawan Puntayoung[2], Saran Silanen[2]

Received: 10 October 2023 **Revised**: 5 December 2023 **Accepted**: 14 December 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ 2) เพื่อวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดของการบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ และ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางบูรณาการการบริหารจัดการเพื่อปกป้องคุ้มครองอนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเป้าหมายและบุคลากรของหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 120 คน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ ผลการวิจัยพบว่า 1) ความหลากหลายของทรัพยากร ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น และทรัพยากรวัฒนธรรมและภูมิปัญญา โดยการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของประชาชนในชุมชน และปัจจัยสนับสนุนในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น สามารถทำนายการจัดการตนเองต่อทรัพยากรในท้องถิ่นของชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 2) ปัญหาและอุปสรรคเกิดจากประชาชนบางคนไม่ให้ความร่วมมือไม่เคารพกติการ่วมกัน และชาวบ้านมีหนี้สินมากที่สุด และ 3) ชุมชนท้องถิ่นต้องใช้กลไกการบริหารจัดการที่ดีและการสร้างการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ควรมีการให้ความรู้ ปลูกฝังทัศนคติจิตสำนึกที่ถูกต้อง โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนในชุมชน ต้องมีการประชุมและสร้างความเข้าใจในชุมชนให้มีข้อตกลงในการใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมสูงสุด

คำสำคัญ: การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม, ความหลากหลายของทรัพยากร, ชายแดนไทย-กัมพูชา

[1] ผู้ช่วยศาสตราจารย์, คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, e-mail: s_ubonwan@srru.ac.th
[2] อาจารย์, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
[1] Assistant Professor, Faculty of Management Sciences, Surindra Rajabhat University
[2] Lecturer, Faculty of Humanities and Social Sciences, Surindra Rajabhat University

Abstract

This research aims to: 1) employ a participatory approach to study resource diversity on the Thai-Cambodian border in Surin province; 2) analyze problems, obstacles, and limitations of participatory management and utilization of a variety of resources on the Thai-Cambodian border, Surin Province; and 3) propose an efficient integrated management approach to protect, conserve, restore, and utilize, via participatory means, the variety of resources on the Thai-Cambodian border in Surin province. The 120 key informants were people who live in the target communities and related government officers. Both qualitative and quantitative research methods were employed. The research findings are as follows: 1) resource diversity, including natural resources, man-made resources, and cultural and intellectual resources, showed that participation of the local community in local resource management and supporting factors for participation in local resource management can predict self-management of local resources of the community with a statistical significance level of 0.05; 2) problems, and obstacles were due to lack of cooperation, lack of respect for the rules, and villager debts; and 3) local communities must use good management mechanisms and foster participation from stakeholders. There should be education, attitude cultivation, and awareness, especially for children and youths, in the community. In addition, there should be meetings to build understanding and reach agreements on the use and conservation of resources for maximum collective benefit.

Keywords: Participatory Management, Resource Diversity, Thai-Cambodian Border

บทนำ

หากกล่าวถึง การบริหารจัดการทรัพยากร ทุนชุมชน วัฒนธรรมชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัจจุบันเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพราะการพัฒนาในอดีตได้ทำลายฐานเหล่านี้ของชุมชนไปจนเกือบล่มสลาย อย่างไรก็ตาม การจัดการชุมชนในมิติต่างๆ ถือเป็นนวัตกรรมที่น่าสนใจ เพราะเกิดขึ้นจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ ทำให้ชุมชนส่วนหนึ่งยังคงความเข้มแข็งอยู่ได้ และชุมชนอีกส่วนหนึ่งกำลังรื้อฟื้นความเป็นชุมชนขึ้นมาด้วยวิธีการใหม่ที่ยังคงต้องรักษาฐานวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ เพื่อสร้างเป็นฐานทุนชุมชนในการต่อสู้ ยืนหยัดกับสภาวการณ์ของกระแสเศรษฐกิจทุนนิยมที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวมเร็ว ดังนั้น การเรียนรู้ระบบรูปแบบ วิธีการ แนวคิด ฐานคิด และประสบการณ์ของชุมชนเพื่อจะใช้เป็นฐานความรู้ในการสร้างระบบการบริหารจัดการที่เหมาะสมกับชุมชนของตนเองจึงเป็นประเด็นที่ท้าทาย (โกวิทย์ พวงงาม, 2562) โดยในการศึกษาความหลากหลายของทรัพยากรท้องถิ่น เป็นแนวทางหนึ่งในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพได้อย่างเหมาะสม พร้อมทั้งสอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่น นำไปสู่การบริหารจัดการแหล่งธรรมชาติที่มีความยั่งยืน นอกจากนี้ การที่ชุมชนมีการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของทรัพยากรท้องถิ่น ทั้งเพื่อดำรงชีวิตและประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ประกอบกับในชุมชนมีความหลากหลาย

ของชาติพันธุ์ทำให้พื้นที่มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น การสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น เป็นต้น

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาในพื้นที่อำเภอกาบเชิง และอำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีอาณาเขตติดกับประเทศกัมพูชาโดยมีเทือกเขาพนมดงรักทอดยาวตามแนวเขตแดนไทย - กัมพูชา ทางด้านตอนใต้ของจังหวัด ทำให้บริเวณดังกล่าวยังคงมีทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ และหลากหลาย อีกทั้งยังเป็นเส้นทางเชื่อมต่อประเทศกัมพูชากับภาคอีสานตอนใต้ที่สำคัญผ่านจุดผ่านแดนถาวรช่องจอม นอกจากนี้บริเวณชายแดนไทยกัมพูชายังเป็นที่อยู่อาศัยของคนหลากหลายเชื้อชาติ และมีวัฒนธรรมที่หลากหลาย เช่น ชาวไทยเชื้อสายกูย ซึ่งเป็นกลุ่มคนพื้นเมืองที่มีความสามารถในการจับช้าง ชาวไทยเชื้อสายเขมรที่มีอัตลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมที่โดดเด่นแตกต่างจากชาวอีสานทั่วไป ทั้งด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปหัตถกรรม นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย และได้นำวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ตามสภาพของทรัพยากรในท้องถิ่นนั้นๆ (อุบลวรรณ สุวรรณภูสิทธิ์ และคณะ, 2565) ทำให้คณะผู้วิจัยต้องการศึกษาความหลากหลาย ปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดของการบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม รวมถึงนำเสนอแนวทางบูรณาการการบริหารจัดการเพื่อปกป้องคุ้มครอง อนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อการพัฒนาพื้นที่ที่เป็นกลไกสำคัญขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก และเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนาการพึ่งตนและการจัดการตนเองบนฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย และหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องมีความสามารถในการพัฒนาการพึ่งพาตนเองและการจัดการตนเองเพิ่มขึ้น รวมถึงนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยและนวัตกรรมไปสร้างให้เกิด การเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อมที่ดีขึ้น เพิ่มคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น และนำไปสู่ความยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์
2. เพื่อวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดของการบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์
3. เพื่อนำเสนอแนวทางบูรณาการการบริหารจัดการเพื่อปกป้องคุ้มครอง อนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ การลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา เป็นการสร้างฉันทามติและทำให้ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ อีกทั้ง ช่วยหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าในกรณีที่อาจจะรุนแรง ช่วยให้เกิดความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม และช่วยให้ทราบความห่วงกังวลของประชาชนและค่านิยมของสาธารณชนรวมทั้งเป็นการพัฒนาความเชี่ยวชาญ และความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน

(กลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมป่าไม้, 2566) การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม จึงเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น โดยยึดหลักของการมีส่วนร่วมที่ว่า ประชาชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า การพัฒนาชุมชนนั้นเป็นของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชนนั่นเอง ซึ่งในมุมมองของการบริหารจัดการการใช้ทรัพยากรในชุมชน (Community Natural Resources Utilize) เป็นประเด็นเกี่ยวกับผลประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนใดย่อมเกิดขึ้นแก่ชุมชนนั้น จึงต้องใช้ทรัพยากรต่างๆ ของชุมชน เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ ทุนทางสังคม และทรัพยากรต่างๆ ไม่พึ่งพาชุมชนอื่นๆ ในการพัฒนาชุมชนของตนเอง เพราะแต่ละชุมชนต่างก็มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ทรัพยากรเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเช่นเดียวกัน (โกวิทย์ พวงงาม, 2562; นพพล อินทรีย์ และคณะ, 2566)

แนวคิดเกี่ยวกับความหลากหลายของทรัพยากรท้องถิ่น

ราชบัณฑิตยสถาน (2556) ได้ให้ความหมาย “ทรัพยากรท้องถิ่น” (Local Resources) ว่าเป็นทรัพย์อันเกิดขึ้นเองหรือมีอยู่ตามธรรมชาติดังนั้นทรัพยากรท้องถิ่นจึงหมายถึง สิ่งทั้งปวงที่เกิดขึ้นเองหรือมีอยู่ตามธรรมชาติในพื้นที่ท้องถิ่นแห่งใดแห่งหนึ่ง ซึ่งจากความหมายข้างต้นสามารถขยายความได้ว่า ทรัพยากรท้องถิ่น จึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามกระบวนการทางธรรมชาติที่อยู่ในพื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่ของส่วนรวม ชาวบ้านสามารถเข้าใช้ประโยชน์และในบางกรณีก็สามารถนำสิ่งที่เรียกว่าทรัพยากรท้องถิ่นออกมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตได้เช่น ดิน น้ำ ป่าไม้ สัตว์ป่า สมุนไพร พืชอาหารจากป่าไม้สัตว์จากแหล่งน้ำธรรมชาติ เป็นต้น ในระดับที่ไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและชาวบ้านด้วยกันเอง (สุนิตย์ เหมนิล และธัชวรรธน์ หนูแก้ว, 2565) ในบางงานวิจัยได้ใช้คำว่าประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น โดยจำแนกมิติการพึ่งพาได้ 3 ประการ คือ 1) การพึ่งพาเพื่อการยังชีพ เป็นลักษณะของการพึ่งพาทรัพยากรที่สำคัญที่สุด 2) การพึ่งพาเพื่อการสร้างรายได้ทั้งแบบคงสภาพเดิม และการแปรรูป และ 3) การพึ่งพาเพื่อเป็นปัจจัยการผลิต ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการเกษตร ในขณะที่งานของ สุนิตย์ เหมนิล และธัชวรรธน์ หนูแก้ว (2565) ได้กำหนดประเด็นเพื่อศึกษาถึงบทบาททรัพยากรท้องถิ่นต่อครัวเรือนเกษตรกร ใน 2 ประเด็น ได้แก่ บริบทชุมชนและบริบททรัพยากรท้องถิ่น และบทบาททรัพยากรท้องถิ่นต่อวิถีการดำรงชีวิตของครัวเรือนเกษตรกร โดยพบว่า รายได้จากฐานทรัพยากรท้องถิ่นนั้นมีความสัมพันธ์กับปฏิทินฤดูกาล ดังนั้น ความหลากหลายของทรัพยากรท้องถิ่น จึงมีบทบาทที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต และแฝงด้วยความเชื่อและกุศโลบายเป็นวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันและการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างเหมาะสม รวมถึงหนุนเสริมให้ครัวเรือนในชุมชนมีความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจในระดับที่พอเพียง

แนวคิดเกี่ยวกับฐานทรัพยากรท้องถิ่น บริบทชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์

ชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ ตั้งอยู่บริเวณภูมิภาคอีสานใต้ มีเทือกเขาพนมรักเป็นเขตแดนกั้นระหว่างประเทศไทยและประเทศกัมพูชา เป็นดินแดนที่ได้รับการกล่าวถึงในฐานะของดินแดนที่เป็นแอ่งอารยธรรม มีการสั่งสมวัฒนธรรมมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ในอีกฐานะหนึ่ง คือ การเป็นอาณาบริเวณที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ การเป็นดินแดนที่มีผลผลิตทางด้านวัฒนธรรมอันหลากหลาย ทั้งที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นและผลผลิตที่เกิดจากการผสม

ผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นอื่นๆ ที่ได้มีการสั่งสมสืบทอดและการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพการณ์ทางสังคม ศิลปวัฒนธรรมเป็นผลผลิตทางสังคมที่สะท้อนเอกลักษณ์ของความเป็นชาติและลักษณะทางสังคม วิถีชีวิต ทางโลกทัศน์และการปรับตัวกับระบบนิเวศทางสังคมกับสภาพแวดล้อมเป็นอย่างดี (อุทิศ ทาหอม และสุนันท์ เสนารัตน์, 2561) โดยรวมเรียกว่า ฐานทรัพยากรท้องถิ่น ซึ่งหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีในท้องถิ่น โดยมีทรัพยากรกายภาพ ทรัพยากรชีวภาพ และทรัพยากรวัฒนธรรมและภูมิปัญญา (โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.), 2560)

วิธีการศึกษา

การศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเป้าหมายและบุคลากรของหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีความรู้ ประสบการณ์เกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรม และทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชาจังหวัดสุรินทร์ อาทิ บุคลากรจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน และอาสาสมัครในพื้นที่ จำนวน 120 ราย เป็นการเลือกแบบเจาะจง โดยมีเกณฑ์การคัดเข้า ดังนี้ 1) เป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเป้าหมาย หรือบุคลากรของหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีความรู้ ประสบการณ์เกี่ยวกับการบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์จากทุนทางวัฒนธรรมทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชาจังหวัดสุรินทร์ 2) อาศัยอยู่ในชุมชนเป้าหมายไม่น้อยกว่า 5 ปี กรณีที่เป็นบุคลากรของหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องต้องทำงานในพื้นที่ไม่น้อยกว่า 2 ปี เพื่อให้ได้ความมีประสิทธิภาพของข้อมูลที่เป็นจริงถูกต้อง หรือความสมบูรณ์ของข้อมูล ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพที่ให้ความสำคัญกับข้อมูล และความสามารถในการวิเคราะห์ของผู้วิจัย โดยอาศัยความสมัครใจของผู้ให้ข้อมูล โดยข้อมูลที่ได้จากการวิจัยจะไม่เปิดเผยต่อสาธารณะเป็นรายบุคคล แต่จะนำเสนอเป็นรายงานวิจัยเท่านั้น

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ คณะผู้วิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกต การสัมภาษณ์ และการประชุมกลุ่มย่อย ระหว่างเดือนมีนาคม-เมษายน พ.ศ. 2565 เพื่อประชุมระดมความคิดเห็น ประเด็นการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ได้แก่ ทรัพยากรในท้องถิ่นที่มีความสำคัญ การจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ข้อตกลงในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่น การใช้ประโยชน์ทรัพยากรในท้องถิ่น การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ ฟื้นฟู บำรุงรักษาทรัพยากรในท้องถิ่น การส่งเสริม สืบสานอนุรักษ์ทรัพยากรในท้องถิ่น บทบาทของภาคีในการการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น และแนวทางบูรณาการการบริหารจัดการเพื่อปกป้องคุ้มครองอนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ โดยประเด็นต่างๆ ได้ผ่านความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ และคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

3. ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยนำเอาข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าวิจัย ทั้งข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิจากการเก็บรวบรวมข้อมูลมารวบรวมให้เป็นระบบ โดยเชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูลมาทำการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

การศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ด้วยการสำรวจตัวอย่าง (Sample Survey) ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเป้าหมายและบุคลากรของหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่

มีความรู้ ประสบการณ์เกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรมและทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ ในพื้นที่ตำบลโคกตะเคียน และตำบลแนงมุด อำเภอกาบเชิง และตำบลบักได ตำบลตาเมี่ยง อำเภออพนมดงรัก โดยเป็นบุคลากรของหน่วยงานภาครัฐ จำนวน 74 คน และประชาชน/อาสาสมัคร/ปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ จำนวน 48 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 122 คน โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถาม ลักษณะเป็นคำถามปลายปิด เพื่อจำกัดประเด็นคำตอบให้อยู่ในขอบเขตของการศึกษา โดยใช้ระดับคะแนน (Rating Scale) 1-5 มีรายละเอียดในการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล แบ่งเป็น 5 ส่วน ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ระดับการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง ระดับการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของประชาชนในชุมชน ระดับความสำคัญของปัจจัยสนับสนุนในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น และระดับความคิดเห็นต่อปัจจัยในการจัดการตนเองต่อทรัพยากรในท้องถิ่นของชุมชน การตรวจสอบความน่าเชื่อถือหรือความเที่ยง (Reliability) ของเครื่องมือ มีค่าเท่ากับ 0.894 0.921 0.878 และ0.864 ตามลำดับ ซึ่งเป็นค่าที่ยอมรับได้ (Ko and GordonLiu, 2018) โดยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2565

3. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) โดยผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ตามข้อตกลงเบื้องต้นในการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ เพื่อทดสอบว่าตัวแปรอิสระทุกตัวจะไม่มีความสัมพันธ์กันเองสูง เพื่อป้องกันปัญหาความสัมพันธ์ภายในของตัวแปรพยากรณ์ (Multicollinearity) โดยพิจารณาจากค่าปัจจัยการขยายตัวของความแปรปรวน (VIF) มีค่าที่น้อยกว่า 10 เนื่องจาก VIF ตั้งแต่ 10 ขึ้นไป ถือว่า Multicollinearity อาจจะสร้างปัญหาต่อ Regression Model ที่ได้ (กัลยา วานิชย์บัญชา, 2556) โดยพบว่า ค่า VIF ทุกค่าไม่เกิน 10 (มีค่าอยู่ระหว่าง 1.340 ถึง 1.783) ดังนั้น จึงสรุปว่าตัวแปรอิสระในสมการถดถอยพหุคูณที่ได้จากงานวิจัยไม่มีความสัมพันธ์กัน

ผลการศึกษา

คณะผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. ผลการศึกษาความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ ปรากฏผลดังนี้

1.1 ข้อมูลความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ 1) ข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติ พบว่า พื้นที่ส่วนใหญ่ของตำบลอยู่ในเขตป่าสงวนไม่มีเอกสารสิทธิ์ในการถือครองที่ดิน เป็นป่าทึบสลับป่าละเมาะตามแนวเทือกเขาพนมดงรักที่เป็นแนวกั้นเขตระหว่างประเทศไทยกับประเทศกัมพูชา พื้นที่ทางด้านทิศใต้ติดต่อกับจังหวัดอุดรมีชัย ราชอาณาจักรกัมพูชา ประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก คิดเป็นร้อยละ 90 ของประชากรทั้งหมด ได้แก่ การทำนาข้าว การทำไร่มันสำปะหลัง ไร่อ้อย การทำสวน และการเลี้ยงสัตว์ เช่น โค กระบือ เป็ด ไก่ สุกร และเลี้ยงปลา พื้นที่ป่าไม้เป็นป่าดิบแล้ง และป่าเบญจพรรณ มีพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด เช่น ยางนา กระบาก ประดู่ ตะเคียนทอง ตระแบกใหญ่ พยุง และพืชสมุนไพรเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ ประชาชนในพื้นที่ใช้ประโยชน์จากแหล่งทรัพยากรธรรมชาติในการหาอยู่หากิน ใช้ประโยชน์ร่วมกันในพื้นที่ อาทิ

พืช ผัก ผลไม้ สัตว์ตามฤดูกาล ใช้พื้นที่ในการเลี้ยงสัตว์ 2) ข้อมูลด้านทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น เช่น ถนน สิ่งปลูกสร้าง โบราณวัตถุ โบราณสถาน โคกหนองนา ฯลฯ รวมถึงสร้างขึ้นเพื่อใช้ในการผลิตสินค้าและบริการ เช่น เครื่องมือ เครื่องจักร อาคารสถานที่เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับคนในชุมชน มีแหล่งน้ำที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อให้เพียงพอต่อการทำเกษตร ประกอบด้วย อ่างเก็บน้ำ ฝาย สระ และคลองชลประทาน และ 3) ข้อมูลด้านทรัพยากรวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่เกิดจากองค์ความรู้ ผ่านกระบวนการสังเกต คิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญาและสามารถถ่ายทอดข้อมูลไปพัฒนาและใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างภูมิปัญญากับสิ่งแวดล้อม มีการจัดการ เพื่อนำไปสู่การดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์ โดยหากระบวนการสรรค์สร้างและพัฒนา เพื่อให้เกิดสิ่งใหม่ ๆ ซึ่งบริเวณนี้ยังคงมีประเพณี และงานประจำปีที่สำคัญ ได้แก่ บุญกองข้าวใหญ่ สู่ขวัญข้าว ไหว้ศาล ตายาย บุญข้าวจี่ เทศน์มหาชาติ บุญเผวส ทำบุญวันสงกรานต์ รดน้ำดำหัวพระ/ผู้สูงอายุ เรือมตรึด ประเพณีขึ้นเขาแหลม พิธีบวงสรวงปราสาทตาเมือนธม ปราสาทตาควาย บุญข้าวประดับดิน สาร์ทน้อย แซนโฎนตา (สาร์ทใหญ่/เบ็ญตูจ) ทำบุญวันออกพรรษา (ตักบาตรเทโว กวนข้าวทิพย์) แข่งเรือบุญกฐิน นอกจากนี้ยังคงมีความเชื่อ และเคารพสถานที่หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์สำคัญในพื้นที่ ได้แก่ ศาลปู่ตาหรือสิม ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถานที่สำคัญ รวมถึงทรัพยากรบุคคลที่สำคัญในพื้นที่ทั้งผู้นำอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ หรือผู้นำทางจิตวิญญาณ ซึ่งบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชามีหมอพื้นบ้าน หมอสู่ขวัญ/พิธีกรรม/หมอพราหมณ์ และปราชญ์ชาวบ้านที่มีองค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ จำนวนมาก

1.2 ผลการศึกษาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น พบว่า การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของประชาชนในชุมชน และปัจจัยสนับสนุนในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น สามารถทำนายการจัดการตนเองต่อทรัพยากรในท้องถิ่นของชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของประชาชนส่งผลต่อการจัดการตนเองต่อทรัพยากรในท้องถิ่นของชุมชนมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ปัจจัยสนับสนุนในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น มีค่าสัมประสิทธิ์ (B) เท่ากับ 0.448 และ 0.298 ตามลำดับ และพบว่า การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของประชาชนในชุมชน และปัจจัยสนับสนุนในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น อธิบายการเปลี่ยนแปลงของระดับการจัดการตนเองต่อทรัพยากรในท้องถิ่นของชุมชนในภาพรวมได้ร้อยละ 54.1 ส่วนอีกร้อยละ 45.9 เกิดจากอิทธิพลของตัวแปรอื่น ๆ ที่ไม่ได้นำมาพิจารณา ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ระดับการส่งผลของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น และปัจจัยสนับสนุนในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นต่อการจัดการตนเองต่อทรัพยากรในท้องถิ่นของชุมชน

ตัวแปร	b	SE_b	T	p-value	Tolerance	VIF
ค่าคงที่	0.955	0.278	3.437	0.001*		
การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง	0.011	0.069	0.163	0.871	0.675	1.481
การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของประชาชน	0.448	0.074	6.046	0.000*	0.561	1.783
ปัจจัยสนับสนุนในการมีส่วนร่วม	0.298	0.065	4.598	0.000*	0.746	1.340
$R = 0.736$, $R^2 = 0.541$; Adjusted $R^2 = 0.529$; $F = 46.390$						

หมายเหตุ * มีระดับนัยสำคัญ 0.05

2. ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ เกิดจากประชาชนบางคนไม่ให้ความร่วมมือ ไม่เคารพกติการ่วมกัน และชาวบ้านมีหนี้สินมากที่สุด ทำให้บางคนลักลอบเข้าไปเก็บของป่า หรือตัดไม้ทำลายป่า จับสัตว์นอกฤดูกาล คนจากภายนอกชุมชนเข้ามาทำลายทรัพยากรในชุมชน อาทิ ทิ้งขยะในเขตชุมชน ทิ้งขยะในป่าชุมชน มีกลุ่มคนบางคนเข้ามาบุกรุกติดไม้ทำลายป่าเพื่อเอาพื้นที่ไปทำประโยชน์ส่วนตัวในบางคน การลักลอบเผาป่าชุมชน ขาดงบประมาณในการดำเนินงาน มีจัดตั้งกลุ่มแล้วไม่รู้จักบทบาทหน้าที่ไม่ทำงาน/ขาดงบประมาณในการดูแล ซ่อมบำรุงแหล่งน้ำสาธารณะทำให้การบริหารจัดการน้ำประปาไม่สะอาด ในขณะที่บางคนในชุมชนไม่ค่อยให้ความร่วมมือหรือเข้ามามีส่วนร่วมเท่าที่ควร กลุ่มเยาวชนไม่เห็นความสำคัญของปกป้องคุ้มครอง อนุรักษ์ ฟื้นฟูทรัพยากรท้องถิ่น นอกจากนี้ในด้านเศรษฐกิจของชุมชนปัจจุบันไม่ค่อยขับเคลื่อนเนื่องจากเศรษฐกิจของประเทศและเศรษฐกิจโลก ประกอบกับรายได้ลดลงเนื่องจากสถานการณ์โควิดทำให้การขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากติดขัด

ทั้งนี้ ยังพบว่าในพื้นที่มีการจัดการภูมิปัญญาดั้งเดิม เพื่อการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ และแหล่งน้ำ เช่น ประเพณีบวชป่าเขากบ การดูแลป่าไม้และน้ำที่อยู่สูงบนเขาควรทำฝายและกันแนวทำเป็นบันไดเพื่อเก็บน้ำใช้ในหน้าแล้ง การทำแนวกั้นไฟ ห้ามปลูกไม้ที่ทำให้เกิดน้ำเสีย ชุมชนมีการประชุมวางแผนร่วมกับผู้นำชุมชนช่วยกัน นอกจากนี้ ในชุมชนแต่ละเดือนจะมีการประชุมในหมู่บ้านเพื่อพูดคุย แจ้งข่าว ตักเตือน ทำข้อตกลงร่วมกัน เช่น หากมีการเข้าป่าในเขตอนุรักษ์จะมีการจับและเรียกมาว่ากล่าวในกรณีมีการตัดไม้ทำลายป่า และในบางชุมชนมีการตั้งข้อบังคับในการใช้ป่าชุมชน เช่น บุกรุกป่าชุมชน ห้ามนำขยะมาทิ้ง ห้ามตัดไม้ทำลายป่า ควรใช้ประโยชน์ร่วมกันและไม่ทำลายทรัพยากรป่าไม้ ไม่ตัดต้นไม้ ทำแนวกั้นไฟป่า และปลูกต้นไม้ทดแทน ร่วมกันกับชุมชนในเรื่องการเฝ้าระวังป่าไม้จากการลักลอบตัดต้นไม้ มีข้อตกลงเรื่องการใช้น้ำด้วยกันอย่างเป็นธรรม มีการจัดสรรที่ดินสาธารณะให้ชาวบ้านเปลี่ยนกันเพาะปลูก ปลูกผัก มีการทำข้อตกลงในการเปิดปิดประตูระบายน้ำเวลาฤดูฝนฤดูแล้งเพื่อให้เพียงพอต่อการใช้จ่ายน้ำ มีกิจกรรมจิตอาสาช่วยกันรักษาทำความสะอาดบ้าน คลองบึง แหล่งน้ำ อ่างเก็บน้ำของชุมชน ทั้งนี้ ทุกคนมี

บทบาทในการดูแลทรัพยากรของชุมชนเพื่อให้ได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน

3. แนวทางบูรณาการการบริหารจัดการเพื่อปกป้องคุ้มครอง อนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์พบว่า การบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม ควรมีการให้ความรู้ ปลูกฝังทัศนคติ จิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครอง อนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมให้กับเด็ก เยาวชนในชุมชน ต้องมีการประชุมและสร้างความเข้าใจในชุมชนให้มีข้อตกลงในการใช้และอนุรักษ์เพื่อการใช้ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด โดยอาจจัดตั้งคณะผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐ ให้คำแนะนำ ดูแลและให้ความรู้กับประชาชนมากขึ้นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม ทั่วถึง และต่อเนื่อง ซึ่งอาจมีค่าตอบแทนคณะกรรมการเพื่อเป็นขวัญกำลังใจ โดยการปลูกจิตสำนึกบุคคลในชุมชนก็ควรจะมีวิทยากรที่ชำนาญมีความเข้าใจมีความสามารถในแต่ละเรื่องมาให้ความรู้อบรมเพื่อสร้างมาตรฐานเดียวกัน อาทิ การทอผ้าควรอนุรักษ์ฟื้นฟูแบบสมัยเก่าแต่มีคุณภาพ ด้านการจัดการขยะควรหาที่ทิ้งขยะให้เหมาะสม เพียงพอ และไม่ขัดต่ออัตลักษณ์ หรือเอกลักษณ์ของชุมชน ตั้งงบประมาณซ่อมแซมประตูระบายน้ำเข้านาและประตูเปิดปิด ตั้งกฎระเบียบ ข้อบังคับ และข้อตกลงร่วมกันในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ในประเด็นของการรักษาป่า ควรช่วยกันรักษาป่าไม้/รณรงค์ให้คนรุ่นใหม่เข้ามาร่วมกันอนุรักษ์/ทำแนวกั้นไฟช่วงฤดูแล้งมีนาคม-เมษายน/ขุดรอบป่าหน้าฝนมีน้ำแต่หน้าแล้งน้ำแห้ง ทำข้อตกลงร่วมกันในการดูแล/ปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนมีความรักและหวงแหนบริบททรัพยากรชุมชน ให้ชุมชนรับรู้หรือเข้าใจความรู้สึกหรือมีความรับผิดชอบมากขึ้นของคนในชุมชนและให้คุณค่าต่อผู้รับผิดชอบต่อการบริหารรับผิดชอบองค์กรนั้นๆ หรืออาจสนับสนุนงบประมาณและนักวิชาการมาให้ความรู้เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกให้ชุมชนรู้อนุรักษ์ฟื้นฟูในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน และร่วมประชุมการปรึกษาหารือเมื่อมีปัญหาในชุมชนและการวางแผนป้องกันไม่ให้เกิดปัญหา

สรุปและอภิปรายผล

1. ผลศึกษาความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ ได้แก่ ความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น และทรัพยากรวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ซึ่งผลการศึกษาเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับ สุนิตย์ เหมนิล และธัชวรรธน์ หนูแก้ว (2565) พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีความเชื่อตามหลักพุทธศาสนาผสมผสานกับเรื่องผีบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ส่วนทรัพยากรท้องถิ่นที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของครัวเรือนเกษตรกร ได้แก่ โคกหนองโน และลำน้ำห้วยหลวง ซึ่งทั้งสองได้มีบทบาทต่อครัวเรือนเกษตรกร 5 ด้าน ได้แก่ ด้านอาหาร ด้านการสร้างรายได้ ด้านปัจจัยการผลิต ด้านการสร้างความสามัคคี และด้านความเชื่อ ดังนั้น สำหรับครัวเรือนเกษตรกรทรัพยากรท้องถิ่นจึงมีบทบาทที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต ซึ่งไม่ใช่เฉพาะเป็นสิ่งที่มองเห็นจับต้องได้เท่านั้น แต่ยังแฝงด้วยความเชื่อและกุศโลบายเป็นวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันและการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างเหมาะสม จึงเป็นส่วนหนุนเสริมให้ครัวเรือนเกษตรกรมีความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจในระดับที่พอเพียง และพบว่า การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของประชาชนในชุมชน และปัจจัย

สนับสนุนในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น สามารถทำนายการจัดการตนเองต่อทรัพยากรในท้องถิ่นของชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ทั้งนี้ เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ การลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา เป็นการสร้างฉันทามติและทำให้ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ อีกทั้ง ช่วยหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าในกรณีที่อาจจะรุนแรง ช่วยให้เกิดความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม และช่วยให้ทราบความห่วงกังวลของประชาชนและค่านิยมของสาธารณชนรวมทั้งเป็นการพัฒนาความเชี่ยวชาญ และความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน (กลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมป่าไม้, 2566) สอดคล้องกับผลการศึกษาของ พระครูใบฎีกา ธีรยุทธ ภูโคกหวาย และพระเทพศาสนาภิบาล (2565) ได้นำเสนอการสร้างกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมในการพัฒนาศักยภาพทุนทางทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรมในชุมชนวังกะ ที่มีวัฒนธรรมและมีภูมิปัญญาอยู่ในหัวใจการพึ่งตนเองของชุมชนเป็นเรื่องที่ต้องใช้ความอดทน เพราะแต่ละขั้นตอนที่ทำจะต้องอาศัยความเข้าใจ และความร่วมมือร่วมใจจากชาวบ้านในชุมชน การสร้างกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคม ยึดการจัดทำแผนชุมชนเป็นหลักได้ ชุมชนที่เข้มแข็งจะมีกระบวนการในการจัดการของชุมชน มีการเรียนรู้ร่วมกัน มีกิจกรรมเพิ่มคุณค่าทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของคนในชุมชน ภายใต้ระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน เป็นเครือข่ายชุมชน และมีการขยายพันธมิตรออกไปนอกชุมชนในลักษณะสร้างความสัมพันธ์ ดังนั้น ชุมชนจึงต้องร่วมกันสร้างพลังชุมชน และใช้พลังชุมชนในการพัฒนาชุมชน

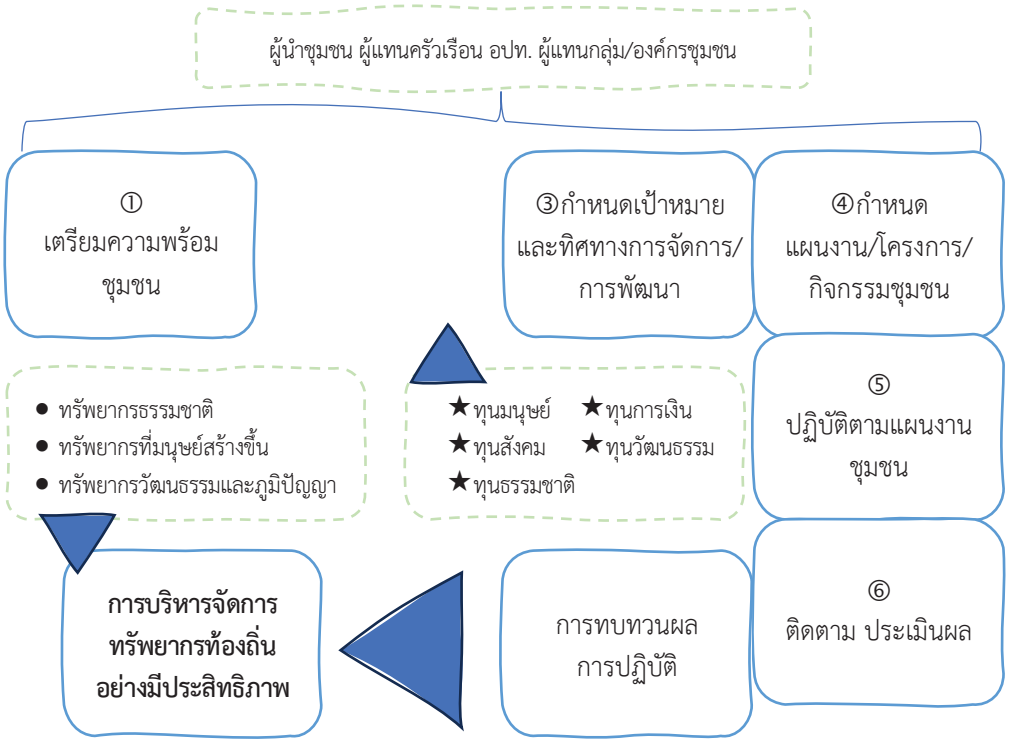
2. ผลการศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของทรัพยากร พบว่า เกิดจากประชาชนบางคนไม่ให้ความร่วมมือ ไม่เคารพกติการ่วมกัน และชาวบ้านมีหนี้สินมากที่สุด ทำให้บางคนลักลอบเข้าไปเก็บของป่า หรือตัดไม้ทำลายป่า จับสัตว์นอกฤดูกาล คนจากภายนอกชุมชนเข้ามาทำลายทรัพยากรในชุมชน อาทิ ทิ้งขยะในเขตชุมชน ทิ้งขยะในป่าชุมชน มีกลุ่มคนบางคนเข้ามาบุกรุกติดไม้ทำลายป่าเพื่อเอาพื้นที่ไปทำประโยชน์ส่วนตัวในบางคน การลักลอบเผาป่าชุมชน ขาดงบประมาณในการดำเนินงาน มีจัดตั้งกลุ่มแล้วไม่รู้จักบทบาทหน้าที่ไม่ทำงาน/ขาดงบประมาณในการดูแล เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของ พระพลากร สุมงฺคโล (อนุพันธ์) (2563) พบว่า อุปสรรคการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม ติดขัดในข้อกฎหมายทำให้เกิดความล่าช้าในการจัดการป่า ประชาชนขาดความเข้าใจในการปฏิบัติตามนโยบายของภาครัฐ เนื่องด้วยการขยายตัวของชุมชนย่อมทำให้มีผู้คนมากขึ้น จึงเกิดการบุกรุกแผ้วถางป่า เพื่อทำการเกษตรเลี้ยงชีพของผู้คนในชุมชนมากขึ้น ปัญหาการอยู่เวรยาม ที่ไม่สามารถอยู่ประจำในช่วงฤดูฝนได้ และครอบคลุมจุดเสี่ยง อีกทั้งการสืบทอดเจตนารมณ์และผู้รับผิดชอบแก่คนรุ่นหลัง เนื่องจากคณะกรรมการจัดการป่าในขณะนี้ส่วนใหญ่เป็นวัยทำงานหรือวัยผู้สูงอายุ หากไม่มีคนรุ่นใหม่มาสืบทอด การดำเนินงานจัดการป่าอาจจะไม่เข้มแข็งอย่างที่เคยเป็น รวมถึงการสร้างจิตสำนึกให้มีความรักป่าอย่างยั่งยืน เด็กรุ่นใหม่ไม่ค่อยสนใจที่จะเข้ามาร่วมอนุรักษ์ชุมชนเท่าที่ควร ซึ่งการแก้ปัญหาของชุมชน คือ การสร้างจิตสำนึกและการสร้างความสามัคคีของคนในชุมชน เพื่อเป็นพลังที่จะสามารถปกป้องผืนป่าให้เกิดความยั่งยืน

3. ผลการศึกษาการบูรณาการการบริหารจัดการเพื่อปกป้องคุ้มครอง อนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้

ประโยชน์ความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม พบว่า ต้องใช้กลไกการบริหารจัดการที่ดีและการสร้างการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ควรมีการให้ความรู้ ปลูกฝังทัศนคติ จิตสำนึกที่ถูกต้อง โดยเฉพาะเด็ก และเยาวชนในชุมชน ต้องมีการประชุมและสร้างความเข้าใจในชุมชนให้มีข้อตกลงในการใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมสูงสุด สอดคล้องกับ นพพล อินทรีย์ และคณะ (2566) อธิบายว่า การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ซึ่งมีหลักพื้นฐานดั้งเดิมว่าเป็นกระบวนการให้การศึกษา (Education Process) แก่ประชาชนเพื่อพัฒนาความรู้ความคิด ให้มีความสามารถพึ่งตนเองได้ (Self-Reliance) หรือช่วยตนเองได้ (Self Help) ทั้งในการคิดตัดสินใจและดำเนินการแก้ปัญหาตนเอง ตลอดจนตอบสนองความต้องการของตนเองและส่วนรวมด้วยกระบวนการกลุ่ม (Group Process) กับกระบวนการกระตุ้น จิตสำนึก (Consciousness Process) ดังนั้น การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นจึงเป็นการพัฒนามนุษย์ให้ครบถ้วนถึงความพร้อมทุกด้าน เพื่อจัดการกับปัญหาและความต้องการต่างๆ ที่เกิดขึ้น จึงกล่าวได้ว่าการดำเนินงานพัฒนาชุมชนเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน และต้องการผู้ปฏิบัติงานที่มีสมรรถภาพ (Competence) ซึ่งจะต้องใช้ความเป็นทั้งศาสตร์ (วิชาการ) และเป็นทั้งศิลปะ (ปฏิบัติการ) นอกจากนี้ ในการพัฒนาแบบบูรณาการ (Integrated Development) การนำชุมชนต้องดำเนินการไปพร้อมๆ กันหลายๆ ด้าน จะมุ่งเพียงด้านใดด้านกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนมีหลายกิจกรรมการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ต้องสอดคล้องและเป็นแนวทางเดียวกันเพื่อการประหยัดแรงงานงบประมาณ และเวลาที่ใช้การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องประสานงานกับคนหน่วยงาน องค์กรต่างๆ และงบประมาณจึงจะประสบความสำเร็จ (โกวิทย์ พวงงาม, 2562)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับชุมชนในพื้นที่ในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ผลการศึกษาพบว่า การบูรณาการการบริหารจัดการเพื่อปกป้องคุ้มครอง อนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม ต้องใช้กลไกการบริหารจัดการที่ดีและการสร้างการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยการประยุกต์ใช้แนวคิดว่าด้วยการเรียนรู้และการจัดการทรัพยากรบนฐาน ภูมิปัญญา โดยอาศัยเทคโนโลยี และนวัตกรรมมาช่วย ประกอบกับความคิดสร้างสรรค์ของคนในชุมชนจะเป็นแรงผลักสำคัญที่ก่อให้เกิดนวัตกรรม และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ประยุกต์จากกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคม (กระบวนการจัดทำแผนชุมชน) ของพระครูใบฎีกาธีรยุทธ ภู่โคกหวาย และพระเทพศาสนาภิบาล (2565) ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กลไกการบริหารจัดการที่ดีและการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อปกป้องคุ้มครอง อนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ความหลากหลายของทรัพยากรท้องถิ่น

จากภาพที่ 1 การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน คือ การมีสวนร่วมตั้งแต่การเตรียมความพร้อมชุมชน การร่วมวิเคราะห์ศักยภาพของทุนท้องถิ่นในทุกมิติ ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนธรรมชาติ ทุนการเงิน และทุนวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นโอกาส และอุปสรรค เพื่อกำหนดเป้าหมายและทิศทางการบริหารจัดการหรือการพัฒนาที่เหมาะสม จากนั้นจึงร่วมกันกำหนดแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมชุมชน ก่อนนำไปปฏิบัติ โดยต้องมีการติดตาม ประเมินผล ดังนั้น การมีส่วนร่วมจึงการแสดงออกถึงสิทธิขั้นพื้นฐานในการปกป้องคุ้มครอง อนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ความหลากหลายของทรัพยากรท้องถิ่น นำไปสู่การบริหารจัดการทรัพยากรท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะเดียวกัน ควรมีการจัดทำกติกาหรือข้อตกลงร่วมกันจากคนในชุมชนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อการใช้ประโยชน์ในทรัพยากรร่วมกัน รวมถึงบทลงโทษที่เป็นลายลักษณ์อักษร ชัดเจน สำหรับผู้ที่ไม่ปฏิบัติตาม เช่น ปรับเป็นเงิน ชดใช้ค่าเสียหายตามผลการประเมินราคาความเสียหายที่เกิดขึ้น ตัดออกจากการเป็นสมาชิกฌาปนกิจสงเคราะห์ของหมู่บ้าน เป็นต้น

สำหรับข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไปนักวิชาการ หรือนักวิจัยควรศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการความหลากหลายของทรัพยากรท้องถิ่น หรือการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของทรัพยากรท้องถิ่นบริเวณ

ชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ เพื่อนำผลการวิจัยมาใช้ในการวางแผนและปรับใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในการบริหารจัดการเพื่อปกป้องคุ้มครอง อนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ อย่างมีประสิทธิภาพ

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ที่จัดสรรงบประมาณสนับสนุน โดยความเห็นชอบของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ปีงบประมาณ พ.ศ. 2565 และขอขอบคุณที่ปรึกษา ผู้บริหาร บุคลากร ทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาสังคม รวมถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่เทศบาลตำบลโคกตะเคียน และองค์การบริหารส่วนตำบลแนงมุด อำเภอกาบเชิง องค์การบริหารส่วนตำบลบักได และองค์การบริหารส่วนตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ ที่ให้ข้อมูลจนทำให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงเป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

กลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมป่าไม้. (2566). *คู่มือการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม*. https://forestinfo.forest.go.th/Content/file/Participate ManagementManual.pdf

กัลยา วานิชย์บัญชา. (2556). *การวิเคราะห์สถิติ : สถิติสาหรับการบริหารและวิจัย*. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์.

โกวิทย์ พวงงาม. (2562). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น*. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี: ธรรมสาร.

โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.). (2560). *คู่มือการดำเนินงานฐานทรัพยากรท้องถิ่น พุทธศักราช 2560.* กรุงเทพฯ: โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ.

นพพล อินทรีย์ และคณะ. (2566). แผนพัฒนาท้องถิ่น : หลักการ วิธีการ และกระบวนการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน. *Journal of Modern Learning Development, 8*(4), 335-347.

พระครูใบฎีกาธีรยุทธ ภูโคกหวาย และพระเทพศาสนาภิบาล. (2565). รูปแบบกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมในการพัฒนาศักยภาพทุนทางทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรมไทย. *วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์, 7*(1), 254-269.

พระพลากร สุมงฺคโล (อนุพันธ์). (2563). การจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 5*(10), 137-148.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพฯ : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้น.

สุนิตย์ เหมนิล และธัชวรรธน์ หนูแก้ว. (2565). บทบาททรัพยากรท้องถิ่นต่อครัวเรือนเกษตรกร กรณีบ้านดอนหาด จังหวัดอุดรธานี. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 48*(2), 93-112.

อรทัย ก๊กผล. (2566). *คู่คิด คู่มือ การมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับนักบริหารท้องถิ่น*. https://www.kpi.ac.th/media_kpiacth/pdf/ M10_486.pdf

อุทิศ ทาหอม และสุนันท์ เสนารัตน์. (2561). การประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอีสาน. *วารสารวนัมฏองแหรกพุทธศาสตรปริทรรศน์, 5*(1), 15-24.

อุบลวรรณ สุวรรณภูสิทธิ์ และคณะ. (2565). *การบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์*. สุรินทร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

Ko, W., & Liu, G. (2018). An Analysis of Cause-Related Marketing Implementation Strategies Through Social Alliance: Partnership Conditions and Strategic Objectives. *Journal of Business Ethics, 100*(2), 253-281.